

towards family, parenthood should be formed at various levels, including national, a region, town, community, staff, families, family, individual. The analysis of basic legal documents defining the legal responsibilities in family relationships. Highlighted elements Engagement family, including a responsible attitude towards Marriage, responsible attitude to the birth and upbringing of children a responsible attitude to family members, responsibility for the development and future of the family.

Keywords: responsibility, responsible parenthood, family responsibility, irresponsibility, family, moral responsibility, liability, family education.

Сопівник І. В. – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри методики навчання та управління навчальним закладом Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Sopivnyk I. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student of the Chair of Teaching Methods and School Management of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. М. Алфімов

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor V.M. Alfimov

УДК 378.015.31:39

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ УНІВЕРСИТЕТУ

Сюй Чже

У статті проаналізована сутність національної свідомості як структурно-функціонального компонента процесу формування національних цінностей у студентів музичних спеціальностей у навчально-виховному процесі університету.

Ключові слова: національні цінності, студенти музичних спеціальностей, національна свідомість, процес формування національних цінностей, структурно-функціональний компонент.

Проблеми формування національних цінностей у студентів ВНЗ знаходять своє відображення в Концепції національного виховання студентської молоді, що була затверджена Колегією Міністерства науки і освіти України 25 червня 2009 року. В ній йдеться про те, що «розбудова Української держави, відродження української нації потребують формування та впровадження відповідної Концепції національного виховання студентської молоді, яка має стати складовою частиною системи національного виховання громадянина України» [6]. Роль держави у національному вихованні полягає в координації зусиль усіх інститутів суспільства, забезпеченні єдності та пріоритету загальнодержавних і національних інтересів.

Різні аспекти проблеми формування національних цінностей у студентів мистецьких спеціальностей досліджено в працях С. Бадюл, С. Борисової, С. Єрмакової, Р. Миронової, В. Оссовського, С. Хмари, Є. Шиянова, питанням ціннісних орієнтацій молоді в галузі культури присвячені праці Н. Бакланова, О. Дем'янчука, Ю. Малишева, Г. Падалки, О. Плохотнюка, О. Семашка, Н. Яранцевої.

При всьому багатстві матеріалу з окремих аспектів формування різних цінностей у студентів потрібно визнати, що практично відсутні як єдина теоретична база щодо осмислення формування саме національних цінностей у студентів музичних спеціальностей в процесі фахової підготовки у ВНЗ, так і систематичний аналіз цього аспекту. Відчувається брак фундаментальних узагальнюючих праць, в яких би докладно висвітлювалися теоретичні та практичні способи формування національних цінностей у студентів.

Мета даної статті – проаналізувати зміст національної свідомості як одного зі структурно-функціональних компонентів процесу формування національних цінностей у студентів музичних спеціальностей у навчально-виховному процесі університету.

Формування національних цінностей – це виховання системи поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, яка створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, що реалізується через комплекс відповідних заходів. Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне виховання студентської молоді, котра формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї [7, с. 31].

Проблеми формування національних цінностей особистості безпосередньо пов'язані з питаннями формування національної свідомості,

під якою розуміють сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів [11, с. 621].

До національної свідомості належать цінності внутрішньонаціональних і міжнаціональних відносин.

Основними складовими національної свідомості виступають:

- сприйняття оточуючого світу та ставлення до нього;
- усвідомлення національно-етнічної належності;
- ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти;
- ставлення до представників інших націй і національностей;
- патріотичні почуття та патріотична самосвідомість;
- усвідомлення національно-державної спільноти [5, с. 41].

Специфіка процесу формування національних цінностей у студентів музичних спеціальностей у навчально-виховному процесі університету являє собою складну, багатомірну, динамічну систему.

Узявши за основу положення, якими керувалися в дослідженні професійно-педагогічної культури І. Ісаєв [3], музично-естетичної культури Р. Тельчарова [10], етнопедагогічної культури В. Ніколаєв [8], методологічної культури вчителя музики Є. Абдуллін [1], основними структурними компонентами процесу формування національних цінностей у студентів музичних спеціальностей ми визначили: **національну свідомість, національне мислення та національно-педагогічну діяльність.**

Свідомість – одне з основних понять філософії, соціології й психології, що означає «людську здатність ідеального відтворення дійсності в мисленні» [11, с. 623]. У психології свідомість визначають як «вищу форму психічного зображення, властиву тільки людині, що інтегрує інші його форми: емоції, відчуття, сприйняття, пам'ять, почуття, волю» [1, с. 621].

Національна свідомість студентів музичних спеціальностей припускає постійну органічну комбінацію універсального й специфічного, пов'язаного з музичною стороною педагогічної діяльності. Тому розгляд національної свідомості студентів музичних спеціальностей є неможливим без аналізу таких понять, як «педагогічна свідомість», «етнопедагогічна свідомість», «музична свідомість».

Педагогічна свідомість особистості являє собою ієрархічне, поліструктурне, багаторівневе утворення, що включає повсякденну й наукову педагогічну свідомість. Повсякденна педагогічна свідомість – це сукупність поглядів, уявлень, відносин, що мають педагогічну орієнтацію, сформульованих на основі узагальнення повсякденних педагогічних фактів і здорового глузду. Наукова педагогічна свідомість – це система знань, що постійно розвивається, виражена в поняттях, принципах, ідеях, закономірностях, що характеризують спосіб навчально-виховного процесу. Педагогічна свідомість визначає характер усієї педагогічної діяльності вчителя й ставлення до професії та дітей. Професійно-педагогічна свідомість, на думку І. Ісаєва, виконує складну регулятивну функцію: воно «структурує навколо особистісного «ядра» усе різноманіття способів навчальної, методичної, виховної, наукової, суспільно-педагогічної діяльності» [3, с. 74]. І. Ісаєв підкреслює спрямованість професійної свідомості на аналіз різних сторін «Я» особистості викладача і його професійної діяльності. Свідомість «покликана визначати межі й перспективи особистісного сенсу». Вона є особливим механізмом професійного становлення [3, с. 77].

Музична свідомість Р. Тельчарова трактує як «форму відбиття музичної дійсності, сукупність соціально-психічних процесів, за допомогою яких відбувається розуміння музичних творів і своїх власних вражень від них» [10, с. 34].

Під музично-педагогічною свідомістю Н. Желенщикова розуміє «форму відбиття музичної педагогічної дійсності, сукупність соціально-психологічного процесу, за допомогою якого відбувається розуміння музичного мистецтва й різних сторін «Я» особистості викладача в його професійній діяльності, як можливості професійної самореалізації» [2, с. 58].

Національна свідомість студентів музичних спеціальностей в першу чергу характеризується наявністю пізнавального інтересу до національної музичної культури. Д. Кабалевський розглядає інтерес у якості позитивної психологічної реакції в музичному навчанні й вихованні [4, с. 80]. Музичний інтерес до української народної музики сприяє виробленню власних індивідуально-особистісних позицій у відношенні до української музичної культури, здатності «рефлексувати» і визначатися із приводу цього явища, мати цілісну й досить незалежну систему суб'єктивно-оцінних відношень. Музичні інтереси до української народної музичної культури ми розуміємо як фактор, що стимулює етнопедагогічну

діяльність, як властивість спрямованості до цієї діяльності, що зв'язує емоційні, пізнавальні й вольові компоненти, тому в якості необхідної передумови успішності етнопедagogічної діяльності студентів музичних спеціальностей ми розглядаємо сформованість мотиваційної сфери педагога-музиканта.

Важливу роль у національній свідомості студентів музичних спеціальностей відіграє музична образність, здатність бачити й сприймати світ української народної музики крізь призму образності. Ми згодні з Г. Ципіним у тому, що «ніякі музичні сприйняття, оцінки, відношення не можуть мати місця в дійсності, ніякі сензитивні й духовні процеси в сфері музичної свідомості не можуть відбуватися, якщо не актуалізована, не задіяна так чи інакше музична образність, а якщо ні, то музична свідомість перестає бути музичною і стає чимось іншим» [12, с. 271].

Музична образність допомагає розпізнати й досягнути «ідейно-змістовне зерно» музичного твору, саме музичний образ, на думку Г. Ципіна, виражає й «опредмечує» у конкретно-почуттєвій формі всі ті процеси, які відбуваються в сфері музичної свідомості [12, с. 140].

Вникнути в зміст музичного образу неможливо без участі емоційно-почуттєвої сфери. Говорячи про емоції, Г. Ципін дуже точно, на наш погляд, наводить цитату Р. Арнхейма: «Поза емоціями, з їхньою особливою енергетикою неможливі ніякі продуктивні дії в художньо-образній свідомості: емоції – свого роду «пусковий механізм» цих дій, джерело сировини для них» [12, с. 140].

У зв'язку з цим особливість національної свідомості студентів музичних спеціальностей ми бачимо в здатності сприймати українську народну музику, емоційно реагувати на неї, вникати в її особливий зміст (емоційна чуйність). Говорячи про емоції, ми не можемо залишити осторонь інтелектуальну сферу. С. Рубінштейн підкреслював, що людські емоції являють собою єдність емоційного й інтелектуального: «Справжньою конкретною «одиницею» психічного (свідомості) є цілісний акт відбиття суб'єкта із суб'єктом. Це утворення складне за своїм складом, воно завжди тією чи іншою мірою включає єдність двох протилежних компонентів – знання й відношення, інтелектуального й «афективного», з яких то один, то інший виступають в якості переважного» [9, с. 145].

На думку Г. Ципіна, «поняттєво-логічне» покликане сплавлятися з художньо-образним початком, збагачуючи й підсилюючи його за принципом синергетичної взаємодії [12, с. 142]. На наш погляд, національна свідомість студентів музичних спеціальностей припускає не

тільки орієнтацію в стилістиці українських народних музичних творів, в особливостях українських народних музичних виразно-образотворчих засобів, але й здатність розуміти мову української музики, розуміти у всіх її нюансах і тонкощах.

Одним з найважливіших компонентів національної свідомості студентів музичних спеціальностей є етнічна самосвідомість.

Самосвідомість – одна зі сторін свідомості людини, усвідомлення нею себе як особистості, своїх почуттів, бажань, потреб, ідеалів, позитивних якостей та недоліків [11, с. 615].

Етнічну самосвідомість В. Кукушин визначає як почуття приналежності до того або іншого етносу, що виражається в етнічному самовизначенні [5, с. 97].

Усвідомлення приналежності до певної етнічної спільності включає два компоненти: когнітивний (знання про особливості своєї групи й усвідомлення себе її членами на основі ознак, що етнос диференціюють: мови, звичаїв, народного мистецтва) і афективний (почуття приналежності до групи, оцінка її якостей, відношення до членства в ній) [5, с. 98].

Важливу роль у становленні етнічної самосвідомості відіграє досвід міжнаціонального спілкування. Ситуація міжетнічного спілкування дає можливість для придбання знань про особливості своєї та інших етнічних груп, сприяючи розвитку міжетнічного розуміння й формуванню комунікативних навичок, а також підвищенню інтересу до власної ідентичності.

Важливою складовою національної свідомості студентів музичних спеціальностей виступає національна самосвідомість. На думку В. Ніколаєва, національна самосвідомість виявляється в самооцінці, яка включає знання свого рівня сформованості національних цінностей [8, с. 118].

Під національною самосвідомістю студентів музичних спеціальностей ми розуміємо рефлексивне ставлення до власного рівня педагогічної, музичної й етнопедагогічної підготовки, що виступає основою самопізнання й самовдосконалення в процесі освоєння й ретрансляції цінностей народної музичної культури.

Говорячи про національну свідомість студентів музичних спеціальностей, необхідно зупинитися на одній з найважливіших її характеристик – інтенціональності національної свідомості студентів музичних спеціальностей. Інтенція – намір, мета, напрямок або спрямованість свідомості, волі, почуття на який-небудь предмет [10, с. 55].

Спрямованість національної свідомості студентів музичних спеціальностей на оволодіння національними цінностями, виконання творів національної музики, до свого національного кореня, до історії свого краю, його звичаїв, традицій, культури, емоційної чуйності на музичні фольклорні джерела є найважливішою особливістю національної свідомості студентів музичних спеціальностей.

Вищим проявом національної свідомості студентів музичних спеціальностей є естетичний ідеал, який служить еталоном прекрасного в музично-естетичній і педагогічній сферах, затверджуючи духовні орієнтації особистості.

Таким чином, національна свідомість студентів музичних спеціальностей – це сукупність національних цінностей і ціннісних установок, за допомогою яких проходить збагнення цінностей народної музичної педагогіки, різних сторін «Я» особистості студента, визначається характер його професійної діяльності. Провідними елементами національної свідомості студентів музичних спеціальностей ми визначаємо емоційну чуйність на твори народної музичної педагогіки та усвідомлення своєї приналежності до певної національної культури. Перспективи дослідження ми бачимо у розробці й впровадженні у навчально-виховний процес ВНЗ педагогічних умов формування національних цінностей у студентів музичних спеціальностей.

Література

1. Абдуллин Э. Б. Методологическая подготовка учителя музыки: Научно-метод. материалы для слушателей курсов повышения квалификации институтов усовершенствования учителей по предмету «Музыка» [Текст] / Э.Б.Абдуллин. – М. : МИРОС, 1992. – 72 с.
2. Желенщикова Н. А. Воспитание музыкально-педагогической культуры студентов педколледжа как фактор их профессиональной подготовки [Текст]: дисс... канд. пед. наук: 13.00.08/ Желенщикова Наталья Аркадьевна. – Магнитогорск : Одос, 1999. – 187 с.
3. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя [Текст] : учеб.пособие для студентов высш. учеб. заведений / И.Ф. Исаев. – М. : Изд.центр «Академия», 2002. – 208 с.
4. Кабалевский Д. Б. Педагогические размышления: Изб. ст. и докл. [Текст] / Д.Б. Кабалевский. – М. : Педагогика, 1986. – 190 с.
5. Кукушин В. С. Этнопедагогика и этнопсихология [Текст] / В. С. Кукушин, Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 448 с.
6. Концепція національного виховання студентської молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vzvo.gov.ua/department-of-educational-work/1->

documents-of-the-educational-work/132-the-concept-of-national-education-of-students.html .

– Назва з екрану.

7. Лутай В. Про стан розробки концептуальних засад філософії освіти в Україні та їх впровадження в педагогічну практику / В. Лутай // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 30 – 37.

8. Николаев В.А. Теория и методика формирования этнопедагогической культуры учителя [Текст] : дисс... доктора пед. наук: 13.00.01 / Николаев Валерий Александрович. – М., 1998. – 409 с.

9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн // Собр. соч.: В 2 т. – М. : Наука, 1989. – Т.2. – 328 с.

10. Тельчарова Р. А. Музыка и культура. Новое в жизни, науке, технике [Текст] / Р.А.Тельчарова // Сер.«Эстетика». – М. : Знание. – 1986. – № 11. – 64 с.

11. Философский энциклопедический словарь [Текст] / Под ред. П. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева, С. М. Ковалева, В. Г. Панова. – М. : Сов. Энциклопедия, 1989. – 840 с.

12. Цыпин Г. М. Музыкант и его работа: Проблемы психологии творчества [Текст] / Г. М. Цыпин. – М. : Сов. Композитор, 1998. – 384 с.

НАЦИОНАЛЬНОЕ СОЗНАНИЕ КАК СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УНИВЕРСИТЕТА

Сюй Чже

В статье проанализирована сущность национального сознания как структурно-функционального компонента процесса формирования национальных ценностей у студентов музыкальных специальностей в учебно-воспитательном процессе университета.

Ключевые слова: национальные ценности, студенты музыкальных специальностей, национальное сознание, процесс формирования национальных ценностей, структурно-функциональный компонент.

NATIONAL AWARENESS AS A STRUCTURAL AND FUNCTIONAL COMPONENT OF THE PROCESS OF THE FORMATION OF THE NATIONAL VALUES OF THE STUDENTS OF MUSICAL SPECIALTIES IN THE ACADEMIC PROCESS OF THE UNIVERSITY

Syuy Chzhe

The article deals with the analysis of the national awareness as a structural and functional component of the process of the formation of the national values of the students of musical specialties in the academic process of the university.

Key words: national values, students of musical specialties, national awareness, process of formation of national values, structural and functional component.

Сюй Чже – аспірант кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки інституту культури і мистецтв Луганського національного університету

імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна - Кітай). E-mail: xu_zhe_820426@126.com.

Syuy Chzhe – Aspirant of the Chair of Theory, History of Music and Instrumental Preparation of the Institute of Culture and Arts of Luhans'k Taras Shevchenko National University (Luhans'k, Ukraine-China). E-mail: xu_zhe_820426@126.com.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка С. В. Борисова (м. Луганськ, Україна)

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Theory, History of Music and Instrumental Preparation of the Institute of Culture and Arts of Luhans'k Taras Shevchenko National University S.V. Borysova (Luhans'k, Ukraine)

УДК 373.3/5.018.3.011.3. – 052 : 37.064

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

А. С. Толкачова

Статтю присвячено питанням формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів. Уточнено сутність та структуру феномена „комунікативна компетентність учнів молодшого шкільного віку”; обґрунтовано критерії, рівні сформованості комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування комунікативної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності шкіл-інтернатів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, учні молодшого шкільного віку, загальноосвітня школа-інтернат, педагогічні умови, позаурочна діяльність.*